

Aleksa Šušulić

Oswiencim, Bahnhof Birkenau

Kot pravi Marko Čičerka: vse to bi se lahko bilo zgodilo, *ficta res, quae tamen fieri potuit.*

Rad bi napisal zgodbo, ki bi bila vsa napisana v nikalnih stavkih. To bi bilo nekaj! To bi ti bil izziv! Kako bi sleherni stavek kot kača poblisnil z dvojno artikulacijo jezika, kaj? Kako bi sleherni nikalnica evocirala neogibno izmišljajskost fikcije! Kako bi pravi pomen zgodbe izžareval ne v tej deklarirani ideji, ampak v metafikijskem, samorefektorijskem ujemanju formalne in tematske plati teksta! Kako bi...

Če tistega dne mama – ja, moja mama, prav tista mama, ki bi bila presrečna, če bi me smela še vedno imenovati činčirinčili moj zlati ali nemara kar lililelo di mamma bella, in ki bi si tako srčno želela nastopiti v kaki od mojih pripovedi, pa četudi le epizodoma (zadovoljna zdaj?) -, če torej tistega dne mama ne bi vzrojila zaradi nepospravljene sobe, bi pričujoče zgodbe nikoli ne bilo. Sploh bi bilo vse popolnoma drugače. Ob šestih zjutraj bi se zavihtel na kolo, zavil bi do izstavnega depoja, sprejel kopo časopisja, podpisal in se odpravil raznašat dnevnik. Zdajle bi lepo zmrzoval na kolesu in ne bi si mrzlično prižigal cigarete, ne bi se lotil pospravljanja predalov in zlepa ne bi po svoji grdi razvadi zastal med urejanjem tretjega predala v miznici – namreč predala starih zgodb, osnutkov in neizpeljanih načrtov. Ne bi se mi iz solatastega šopa rokopisov izmuznil orumeneli list z okorno natipkano zgodbico o Wernerju, človeku, ki bi skoraj postal moj prvi literarni junak. Da da, če me ne bi mama tistega dne nadrla, ne bi nikoli sedel na stol in začel prebirati stare neobjavljene črtice o klatežu Wernerju. Morda bi si toisto pripoved, najbrž v spremenjeni obliki, čez več desetletij celo povsem na novo izmislil in se še spomnil ne bi davno založene pripovedi o Wernerju. Morda bi se tudi ta nova različica začela podobno, morda ne; morda bi Wernerja, krepkega, a sila zanemarjenega, kuštravega in zamazanega štiridesetletnika, bralcem predstavil pikolovski uvod, ki bi ga zasačil na kaki železniški postaji kje ob Baltiku – denimo na königsberški, kjer bi Werner, s polnim imenom Werner Karl, prespal trdo leseno noč v čakalnici drugega razreda. Iz opisa njegovih

scapanih oblačil, pomanjkljive higiene, borne popotne malhe in po drugi strani iz mimobežne omembe njegovih vzorov in prebranih klasikov bi si lahko bralec hitro ustvaril okvirno podobo tega čudnega popotnika. Predvsem bi si ga predstavljal kot moža, ki bi ga zlahka srečali tudi na hodniku univerze v Göttingenu ali Kopenhagnu, urejenega, obritega in lično napravljenega; vsekakor bi po svoji izobrazbi spadal še prej tja kot pa na kónigsberški kolodvor.

Pa vendar bi se bralec, ne po naključju, srečal z Wernerjem prav na kolodvoru! Iz njegovih jutranjih misli bi razbral, da bi Werner zelo rad dal kaj v želodec. Izvedel bi veliko o Wernerjevem sovraštvu ali vsaj zagrenjenosti do Judov; o njegovem prepričanju, da bi bil še zdajle, ta trenutek, predstojnik oddelka (na primer za primerjalno zgodovino religij?) na kateri od zgoraj omenjenih univerz, ko mu ne bi vsi ti stari judovski oderuhi uničili eksistence. Vendar Werner ne bi svojega oddelka odprl judovskim študentom niti tedaj, če bi oblasti to odobravale. Svoje znanosti ne bi nikoli oskrnil s temi obrezanimi svinjami. Bralec bi srečal prve meglene namige na vzrok Wernerjeve zakrnjenosti; in ta vzrok vsekakor ne bi bil kaj poljubnega ali neutemeljenega, ne, šlo bi za bridko osebno prizadetost in trpljenje, ki bi bralca prepričalo o siceršnji dobroti v Wernerjevi duši, prepričalo bi ga, da bi bil Werner – če bi živel v prizanesljivejšem času – drugačen človek, strpnejši, radoživ in odprtega srca.

Nekje na tej stopnji, malo prej ali malo kasneje, bi bralec že malce zožil fokus. V prvi vrsti bi si bil na jasnem glede Wernerjevih prepričanj, iz celotnega sobesedila pa bi tudi postavil domnevo, da bi se lahko zgodba godila nekje v tridesetih ali štiridesetih letih dvajsetega stoletja. Ne bi se zmotil. Ko bi nekaj stavkov zatem Werner mimogrede namignil na vojno, bi bralec sklepal, da bi bila zgodnja štirideseta kar pravšnja umestitev. In spet ne bi bil daleč od resnice te fikcije. Zakaj že čez nekaj kratkih stavkov bi izvedel za točno leto dogajanja: 1942. Še več, izvedel bi celo za letni čas. Bila bi zima, december morda, in spričo neznosnega mraza bi se Werner nameril na jug. To ne bi bilo zanj nič nenavadnega, bralec bi iz povedanega razumel, da bi Wernerja še najlaže spredalčkali kot železniškega potepuha, kakršnega bi našli na primer med junaki Jacka Londona. Skratka kot enega tistih brezdomcev, na katere bi človek tedaj zlahka naletel po postajališčih, cepetajoče okoli ognja, zakurjenega v pločevinastem sodu; ali morda skrčene v dve gubi na zmrzljivem peronu; ali s ploščnato steklenico žganja v rokah, prezeble v praznem tovornem vagonu, ki bi leno šklepetal neznano kam, in slepemu potniku bi prav ta neznani cilj ustrezal do popolnosti; ki bi jih človek, kot rečeno, tedaj še srečal, te žive simbole življenjskih tirnic, naključnih križanj in prepletanja človeških usod – tedaj še, preden bi tračnice stopnjema izgubile svojo vlogo vezi med ljudmi in ostale zgolj povezovalke med topografskimi točkami. Ta pravzaprav dobrodušni možakar bi se poprečnemu bralec polagoma celo prikupil, če bi ga kajpada skušal razumeti; prav gotovo na primer tisti množici ljudi, ki bi že vse mesece državljanske vojne v nekdanji Jugoslaviji najraje videli, da bi ti begunci lepo zapustili našo deželo in se vrnil v pekel. Zlasti takim

bralcem bi Werner na tej točki dogajanja že kar pod kožo zlezal, kakor pravijo, skoraj slednji bralec pa bi vsaj po malem držal z njim. Jaz bi si, rečeno z obledelo frazo, mel roke, saj bi bil namen ekspozicije – *captatio benevolentiae* – s tem dosežen. Nato bi Wernerja opremil z živežem, ga pahnil v prazen živinski vagon in ga poslal na pot, proti prijaznejšim krajem in toplejšim ljudem, proti jugu Češke ali Slovaške ali Poljske, tako rekoč v "utopične" dežele, saj bi bile že zbrisane iz atlasov sveta. Na kratko bi očrtal zasnežene predele, ki bi drveli mimo Wernerja, sem ter tja bi se razpisal ob opaznejši pokrajinski značilnosti, vmes bi natrosil nekaj obveznih vojnih plehkosti: tankov, premikajočih se čet, cestnih zapor, tukaj neokusno podrobnost, tam razmesarjeno truplo ali kaj v tem stilu, da bralec, pogreznjen v Wernerjevo doživljajsko obzorje, ne bi pozabil na razmere onkraj. Predvsem pa bi se ukvarjal z Wernerjem samim; z njegovim zmrzovanjem v prepisnem in volhkem vagonu, z nestrpnim pričakovanjem okopnelih krajev, s spomini na dotlejšnje življenje, na nekdanj obetavno kariero visokošolskega predavatelja, na majhno, srečno družino (on, mlada žena in novorojeno dekletce), nato pa bi vse skupaj prekinili mučni in pekoči spomini na zadnja predvojna leta. Vrstila bi se podtikanja in nizki udarci na fakulteti; zavoljo njegovega deloma semitskega videza bi ga jurišniki po pomoti pretepli do nezavesti, to se ne bi bilo nikoli zgodilo, ko ne bi Judje s svojo smrdljivostjo onesnaževali Nemčije in izzivali svete jeze rjavosrajčnikov; njegov oče bi zaradi "brezsrarne židovske konkurence" zgrmel v finančni polom in si pognal kroglo v možgane: vse to zaradi tega zakrknjenega plemena ene ideologije, enega boga, ene kože. Werner se zelo dolgo ne bi pobral, potem pa bi mu – po eni tistih nedoumljivih, a tembolj čestih muh nepravične usode – ženo in otroka pred njegovimi nemočnimi očmi zbila limuzina judovskega mogotca, ki bi se začel na vse pretege opravičevati, ki bi zmerjal svojega šoferja, skakal okoli krvave mlake kot obnorel glumač, a punčka bi bila zlomljena v pasu kot strta igrača in na mestu mrtva in Werner ne bi verjel svojim očem, preprosto ne bi mogel verjeti svojim očem, pred katerimi bi plesal stari skopuh in mu ponujal odškodnino, ponujal bi mu denar, denar, ogromno denarja, kupe denarja, gore denarja, kot da bi bilo moč živega otroka odplačati s papirjem, žena pa, čeprav bi kasneje sicer okrevala, ne bi nikoli več navezala z Wernerjem tiste bliskosti, tiste zaupnosti kot некоč, med njima bi za vekomaj migotala ubita senca deklice in odgovornosti in Werner bi se nekega dne odločil, obesil bi zakon in službo na klin, zaprl bi knjigo življenja in se vdal klateštvu iz rok v usta in brez kakršnihkoli želja več, brez upov, brez obetov bi odšel. Njegova bridkost do vsega sveta bi se po kapljicah, kapilarno izcedila v bes, ta pa v krvno sovraštvo do Judov, do Judov kot krivecev za vso njegovo nesrečo. To sovraštvo bi seveda, v skladu s temeljnim racionalizmom svoje nravi, porazumil in utemeljil. Podprl bi ga z gradivom in knjigami, z mislimi Martina Luthra, Rollinga, Classa, Wagnerja, Glagaua, Ludendorfa, von Treitschkeja, Henricija, Böckela, Rosenberga in takih, zavzeto pa bi cefral "abotne zamisli pokojnega Maxa Webra in njegovega tropa". Kdaj se je že Heydrich zavzema, da bi tej golazni odvzeli vozniška dovoljenja in avtomobile, ne pa da predrzno ogroža arijska življenja!

Deroči tok neprijetnih spominov bi Wernerja polagoma izčrpal in njegovo utrujeno, premraženo telo bi se oprijelo priložnosti za počitek kakor utopljenec rešilnega debla. Oteklo bi mnogo kilometrov. Werner bi trdno spal v temni pločevinski mehki, ki bi ga pozibavala v enakomernem ritmu kakor materina drob. Spal bi globok embrionalni spanec in ne bi se zbudil, ko bi se kompozicija slednjič tarnaje zaustavila. Tudi glasovi v snegu in odrezana povelja častnikov ga ne bi potegnili v svet. Tiho šumljanje množice pa bi postajalo glasnejše, vrata na vagonih bi se odpirala in zapirala v somernih presledkih kot porodni krči, dogajanje bi prihajalo čedalje bliže. Werner se ne bi zdramil. Šele široka plahta svetlobe, ki bi ga hipoma prekrila, ko bi slednjič odprli vrata na njegovem vagonu, bi ga lopnila po zavesti – skoraj tako, kot porodničarjeva dlan po ritki. Ne bi utegnil priti k sebi. V prostor bi vdrla truma snežink in ljudi, ki bi se pogovarjali v tujem, mrzkem jeziku. Pa vendar bi kljub vsej tujosti teh glasov Werner razumel sem in tja besedo, ujel tu pa tam kak pomen. Ta jezik... Zmrazilo bi ga po telesu, kakor če bi ga pahnili v ledeno vodo. Njegova zavest bi se v hipu razbistrila. Jidiš! Skočil bi na noge, s kotičkom očesa bi oplazil rumene zvezde na rokavih in planil v sredo množice, pehaje se do vrat. Vpil bi, suval s pestmi levo-desno, odrival moške, ženske, otroke, starce, pohodil nekaj stopal, ki bi to prenesla po semitsko brez glasu, končno bi mu uspelo priboriti si vrata. V paniki bi zarjovel uniformam, ki bi jih videl pred vagonom. Oklepaje se podboja, da ga ne bi deroča horda odplavila nazaj, bi skušal pojasniti, skušal dokazati, skušal razčistiti ta nemogoči nesporazum.

"Kaj pa ti, pes židovski!" bi zarohnel eden izmed ljudi v čeladah. "Bi rad ven, a?"

"Seveda," bi se Werner razlil v prisiljen nasmešek in se že pripravil na skok z vagona. Tisti v uniformi pa bi mu sunkoma nastavljal kopito puške na prsi:

"Kam!?"

Wernerju bi sunek odvezel sapo:

"Dol vendar. Dol, kaj pa drugega. Ko bi bil eno od teh goved, bi imel zvezdo na prsih, mar ne?"

"Imel bi zvezdo," bi se objestno zarežala uniforma in druge uniforme bi pritegnile krohotu. "Imel bi zvezdo, *Dreck* čifutski!" bi zasikal vojak in z vso silo zavihtel puškino kopito. Wernerjevo čeljust bi razklalo. Tri kaplje bi pordečile steptani sneg. Nemo bi se sesedel na deske in vroča kri bi mu zalila obraz. Nogo, visečo čez rob, bi mu vojaki sunili v vagon, ki bi se bil vtem že napolnil z nižjo raso, in vrata bi se z grozečim škripanjem zaprla. Svetloba bi smuknila iz vagona. Zadonel bi še zapah z zunanje strani, zapiskalo bi in vlak bi se začel spet premikati. Wernerja bi posilil kašelj od krvi, ki bi se mu zlivala v požiralnik. Zakrehal bi in zlomljena čeljust bi ga tako zaboletela, da bi utonil v nezavest. Zadnje, kar bi še videl, bi bile stotine žarečih ogljev, ki bi ga gledale iz teme. In bilo bi mu, kot bi zrl v neko čudno, fantastično nebo, posuto z zvezdami.

Kaj bi se zgodilo potem? Kdo bi vedel. Vsiljivi šklopot vlaka bi me slednjič nemara predramil in odrešil te nočne strahote. Z rokavom bi si otrl mrzlo čelo; z enim gibom

bi si obrisal pot z glave in iz glave moro, to moro licemerja, plinskih celic, zastaranih zločinov, resnic v pogojniku – in tedaj se nenadoma spomnim: vozim se z brzovlakom, s Transzendenz Exzess drdam po progi Lublana-Lublin, nekam na sever, proti Češki ali Poljski, ne vem natanko. Onstran okna, čez katero se ne smeš nagniti za vse na svetu, je brezdanja tema, nanjo pa se lepi rosa, gosta od puhtenja teles. Nasproti mi sedi izrazit starec živahnih oči in s klobukom na glavi. V njegovih dlaneh nemirno telovadi par okroglih naočnikov brez okvira. Računam na to, da brez njih čim slabše vidi. Delam se, da me ne zanima. Pravzaprav se delam, da ga niti opazim ne. Delam se, kot da ga preprosto ni. Politiki temu rečejo, da si "zatiskam oči pred dejstvi, pred groznimi dejstvi." Ja, pred grozodejstvi.

"Opazoval sem vas, ko ste spali," reče in si natakne očala.

"Bežite no?" skomignem z rameni, češ, kurc te gleda, stari. V prijetni osami vagona, v pomirjajočem tlakapakanju koles se zdi človeku tako domačno. Varno kot pod materinim srcem. Zunanji svet, vse, kar je onkraj, je le umislek, celuloidni film, ki bliskovito polzi po šipi. Če sploh kje, potem te prav tukaj ne more nič hudega doleteti.

"Tlačila vas je mora," nadaljujejo očala pod ozkokrajnim klobukom. "A srečo imate, jaz sem za more tako rekoč strokovnjak. Ime mi je Aaron Koen."

Ponudi mi roko in predstavim se. Njegova koščena dlan je kos ledu v moji, čeprav je vagon kar dobro podkurjen. Stari ljudje so kakor stara mesta, se mi zdi, iz leta v leto imajo večje težave s cirkulacijo.

"Če hočete, vam pomagam, da se je rešite," mi reče spodbudno.

"Česa, more?" se zmedem, vendar se čutim nekako dolžnega, da razgovoru ne dovolim zamreti, zato takoj dodam in se še isti hip skesam: "Kako si to predstavljate?"

"Nič vas ne stane. Poskusiti ni greh, mar ni tako?"

"Že že, a poskusiti kaj?" postanem malo živčen. Klobuk z nemogočimi krajevci na starčkovi glavi me moti.

"Naj poenostavim, grobo poenostavim, sicer bom predolg. Ste se kdaj vprašali, čemu je početje psihoanalize tako rekoč še najbližje?"

Izbuljim oči in izbunčim brado; odkimam.

"Tistemu, čemur se reče s tako lepim izrazom ribariti v kalnem," reče. "Kot veste, skuša psihoanaliza odkriti nezavedne vzgibe in jih privleči iz neprosojnega blata Onéga na plano jasnino zavednega, kakor ribič iz kalnega ribnika. Skuša jih odkriti, razumete, zato da jih onesposobi, tako rekoč, kakor onesposobiš krapa, če ga potegneš na suho. S tem bojda pride do emocionalne sprostitve, do katarze. Vendar človek, naj bo še tako tolst, hvala bogu vseeno ni krap po duši in se ne da tako zlahka."

Debelo ga gledam, sprašujoč se, kam moli pasji sin svoje ledene tace. V obvladani gorečnosti si potisne naočnike čisto do korena nosu in se mi nasmehne.

"Nadaljujte, nadaljujte, poslušam," rečem z igrano vljudnostjo.

"Psihoterapija ne gre dovolj daleč. Težavo tako rekoč osvetli in privleče na dan, potem pa reva ne ve, kam z njo. Jemlje jo kot nekakšno divje meso, razumete, ki ga

je treba kirurško izrezati in telo bo spet čilo. Ampak duša seveda ni telo in v dušeslovju nima amputacija kaj opraviti. Ravno na točki, ko naj se torej zgodi tisto glavno, vidite, se psihoterapija preprosto zalomi."

Od prijetne toplote vagona mi šarenice kar same lezejo pod veke, a stari me ne prepusti Morfeju. Njegovi stavki so kot vilice, s katerimi poskusiš, ali je krompir kuhan, a obenem ga zbodeš, da ne zaspi. Po topem, vse drobnejšem pogledu mojih očese ugotovi, da še nisem omehečan. In sklene me dušiti do kraja.

"Povem vam kratko kratko zgodbo," reče Aaron. "Morda ste že slišali za sabatijanstvo, kabalistično mesijansko gibanje iz 17. stoletja?"

Hočem mu odkimati, pa se kiso zavem, da je bilo vprašanje zgolj retorično; stari namreč že kopitlja dalje:

"Začetnik gibanja je bil mistik in bogokletnik Šabataj Cvi, čigar usoda vas utegne zanimati. Njegov besednik Natan iz Gaze ga je tako rekoč oklical za novega Mesijo in Šabataj Cvi je postal čez noč slaven. Govorice, da se je pojavil novi Rešitelj, pa so kakor bakla podžgale judovsko množico – ta je tedaj spadala pod otomansko cesarstvo – tako da je dal slednjič sultan zavoljo ljubega miru privedi Preroka v Istanbul in ga postavil pred izbiro, ali prestopi v svet islama ali v svet pokojnih. Šabataj Cvi je bil morda Mesija, ne pa heroj. Ni le sprejel Mohamedove vere, postal je tako rekoč upravnik sultanovega harema in o njem so kmalu zakrožile prav nizkotne govornice; dejstvo je, da je končal zavržen in izgnan nekje ob Adriji, menda v Ulcinju. Pa to ni važno, važno in nenavadno je nekaj drugega. Množice, ki so ga podpirale, se namreč nad njegovim prestopom niso zgražale, ampak so ga pričele – ob tem se vsakič spomnim velikih žogobračev naših dni – tako rekoč oboževati! Razvil se je celo nazor, da je le padli Mesija pravi Mesija. Odrešenik da doseže očiščenje prav s tem, ko zavrže Boga, ko prestopi v krivo vero, ko sprejme nase najhujše grehe človeštva, ko se do dna umaže s posvetno nesnago in zlom."

"Kaj je zdaj to? Parabola ali skrita kamera ali acting-out ali kaj?" vprašam porogljivo. A moj sogovornik ne zazna poroga.

"Za nič korenito novega ne gre, vse to so vedeli že gnostiki, a pred njimi Sokrat. S sanjami pa je kakor z grehom. Očistiš se ga le tako, da si ga vbrizgaš v žilo, da ga tako rekoč v lastno kožo vtetoviraš."

Usloči obrvi in me pozorneje pogleda, ali sledim njegovim mislim. Ko vidi, da ne spim, nadaljuje:

"Moja metoda je v tem, da moro zaživite."

Ta je pa dobra! Kam je zabredel! Kakšen nepopravljiv lahkovernež sem! Stari je pobegnil iz norišnice in me vse doslej vlekel za nos. In jaz ti mu grem še spoštljivo prikimavat!

"Da zaživim moro?" nagubam čelo.

"S tem, ko jo udejanite v resnici, tako rekoč preženete občutke strahu, spoznate, da niso imeli pravega vzroka. Metoda je preverjena in odstotek uspešnosti je presenetljivo visok."

Nestrpen. Onstran okenske dahline še vedno tema. Predolgo že ni nobene postaje, se mi zdi. Ali to dokazuje, da vse skupaj še vedno sanjam, ali ravno narobe? Na postajališčih se namreč redno zbudim, bodi spanec še tako globok. Kakor dojenec, ko ga mama preneha zibati. Zdaj pa... Ne morem si priklicati v spomin, katera je bila zadnja postaja, preden sem zaspal. In sploh ta stara grča očalarska – kaj za vraga šmentanega hoče pravzaprav?

"Docela varno je, vam zagotavljam," vztraja. Tako krotek in nenevaren je videti.

"Nimate se česa bati, res," sili vame.

"No, pa poskusiva," omagam z globokim vzdihom. Pustimo staremu veselje, si mislim. Da le ni eden tistih oderuhov, ki s čarovniškimi igrkami obirajo naivneže po vlakih, saj veste, ugibaj, pod katero škatlico je kroglica! in podobno.

"Obljubim vam, pametno ste se odločili," se mi nasmehne Aaron in v njegovem smehljaju je nekaj, kar pomirja, nekakšna sprava s svetom ali ljudmi. In vendar se mi ta tako imenovana starčevska modrost ni nikoli zdela kaj drugega kot utrujenost prehitene maratona, končni kompromis, prekrit z lažnim opleskom vedrine, z "drugo otročjostjo", ki je tako prozorna, da še starcev samih ne preslepi.

"Samo primernejše mesto morava najti..." reče in me prime za roko. Od mraza zdrgetam po vsem telesu in tedaj zagledam na njegovi lakti, blede, izsušeni in popikljani s starostnimi madeži, vtetovirano številko. Starec opazi, kaj sem opazil, in pravi v zadregi:

"Vsake more se ne znebiš tako zlahka, saj veste. Vse, vse sem tako rekoč že poskusil. Ampak ne gre dol pa ne gre."

Takoj se spet nasmehne in me za roko povede skoz vagone. Njegov prijem je leden. Dolgo hodiva mimo zastrtih oddelkov. Opazim, vsak vagon je opremljen z vedrom v kotu. Ne črhneva besedice. Na hodniku ni nikogar. V nobenem kupeju ne gorijo luči. Sliši se samo ropot koles, ki kakor srce skandira. Vlak pogostoma zavije, zanašava se sem in tja po ozkem prehodu, večkrat naju opoteče vsaksebi. A starec ne izpusti moje roke, le še čvrsteje me stisne, hladu njegove dlani skoraj ne čutim več. Nekaj ogabnega plajha v pocinkanem vedru in na vsaki okljuki preti, da bo pljusnilo čez rob.

"Kmalu bo," reče starec po dolgih minutah molka, tako odsekano, da se zdrznem. "Veste...", začne in utihne, kakor da ne najde pravih besed, "veste, prevečkrat si zatiskamo oči. A ne pomaga. Lahko mi verjamete, tako rekoč neprestano se vozim z vlakom. V sosednjih kupejih se dogajajo grozote in to nekako zaznamo, recite temu empatija, šesti čut, intuicija, slutnja, vonj po krvi, kakor pač želite, nekako jih zaznamo, te grozote. Ne pomaga stiskati oči."

Sledim mu kakor senca, ki hiti v deželo senc, in nekaj trenutkov se tudi počutim tako. V tem Aaronu je pridih Harona.

"Ne pomaga. Na-a, ne pomaga," si ponovi od časa do časa kakor odmev.

Stopiva skoz še enega od brezštevilnih bučečih prehodov. In znajdeva se v temi. Vagon ni potniški.

Ozračje puhti od zadušljivih teles.
 Vedro klokoče v kotu.
 Tisoč drobnih ogljev preži vame.
 Spreleti me: takšne so najbrž zvezde na kakem nebu brez sonca.
 Zvezde večne noči.

Ježešna, kako se je spotegnila tale zgodbica! Saj je že cela štorija! Dajmo dajmo, končajmo:

KONEC VELIKIH ŠTORIJ

Ščipnemo se v tolsto bedro, da se bomo tako rekoč zbudili iz farse.
 A naslage špeha so debele laži. In ščipljaji ne sežejo do srca.